

az öregség, az elmúlás jelent egy tartalmában soha ki nem teljesedő emberi élet útján és — a vége felé. Ha bepillantunk a *Pókháló a falon* c. elbeszélésének szürke irodájába, a helyiség láthatatlan pora, az aktákat lassan, észrevétlenül bevonó penész, a bürokratizmus láthatatlan, de mindig jelenvaló pókhálója nemcsak a porosodó aktákra hat, hanem az akták közt élő ember lelkivilágára is. Egymásra hatnak, egymást kiegészítik, sokasodnak s ebben a tragikus circulus vitiosusban az elenyésztés vesztével fonják be egymást, akár a pókok pókhálóikkal az odvas falak szögletét.

De bármelyik írását idézhetnénk még, hogy újra meg újra hangsúlyozzuk: Kolozsi elbeszélő képessége, emberábrázolása, környezetrajza az emberi lélek mélyebb, rejtettebb rezdüléseinek felszínre hozásával gazdagodott s olyan képsorozatot állított elénk, amelyből a múlt felidézésével kicseng a ma kontrapunktokkal teli ijesztő hangja, és e hangfalak mögül egy kicsit a jövőbe is pillanthatunk, csak azt nem tudjuk még, hogy az ilyen sejtelmek után végképp elmerül-e a múlt, vagy teljesen átalakul, átlényegül majd valahol — mondjuk az ilyen és hasonló víziók nyomán — »Bergengóciában«?!...

LÉVAY ENDRE

EGYETLEN NAGY LÉLEGZET

BÖRCSÖK ERZSÉBET: Sári.
Forum, Újvidék, 1971.

Eszeveszetten száguldó hintó tűnik fel a város úri negyedében. A szilaj, zabolátlan paripák berontanak a belváros forgalmas utcáira, tovább trappolnak a kültelek, a gyár város felé, azt is elhagyják, már kint rohannak a szőlődombok között, hogy azután a hepehupás országúton folytassák száguldásukat. Az út elején utasai boldogságtól meg részegülten rikoitoznak, de később fakul a jókedv, elnémul a vad kacaj, hogy végül is a borzadály, a halálfélelem uralkodjon el felettük.

És az ámokfutásszerű száguldás közepette váratlan fordulatoknál, az országút hirtelen zökkenőinél egymás után hullanak ki a rohanó hintó utasai. Hiába kapaszkodnak, hiába ragadják meg egymást görcsös ölkezésben, hullanak az útra a életet habzsoló ifjú lányok, piperkőc zsúrfiúk, hetvenkedő szépasszonyok és a körülöttük lebzselő konjunkturalovagok. Úgy látszik, csak

egy, egyetlenegy személy, egy élet-erős szép leány képes kitartani végig. Így hisszük, de nem így történik...

Börcsök Erzsébet húszéves korában megírt, de csak halálának évében kiadott első kisregényében nincs is rohanó hintó. A társaság, mely a könyv, oldalain életre kel, az első világháború utáni évek divatos gépkocsijain, Buickon és Cadillacon közlekedik!

A rohanó hintó, melynek utasai nem bírják a száguldás iramát, csak a Börcsök-regény olvasása közben keletkezett érzelmeket jelképezi. Egy fiatal, kezdő íróntó tintába mártotta tollát, és — hösnője életstílusában — egyetlen hatalmas lélegzetvétellel vázolja fel a Bega menti város kisebbségi sorsban is feltűró polgárságának, vagy e réteg egy szűkebb csoportjának ma már viszsztatászfítónak és valóságzsűrtéségében is hihetetlennek tetsző életét.

Csak egy tehetséges kezdő, egy türelmetlen, a célhoz egy csapásra megérkezni vágyó fiatal egyéniség száguldhathat így végig egy történeten. És az olvasó, noha ez a nagy neki-rugaszkodás visszatarthatalanul magával sodorja, a könyv végére érve rádöbben, hogy a gördülő és szórakoztató történeten túl vajmi keveset kapott.

Pedig a kezdet sokat ígért. Az első oldalak azt a családka benyomást keltik, hogy nemcsak egy korabeli Françoise Sagan (mint ahogy azt a fülszövegben olvashatjuk), hanem annál több veszett el Vajdaság lapos tespedtségében. Mert három évtizeddel később a fiatal és divatos francia írónő csak egy társadalmi réteg életéről és léha erkölcséről rántja le a leplet. A Sári ennél többet ígér: egy kisebbség és az uralkodó (román) nemzet képviselőinek viszonyával bonyolított helyzetet tár elénk. Sajnos mindez csak ígéret marad. Ez több, sokkal több, mint amire egy húszéves leány, Börcsök Erzsébet képes. Mert ha a történet így is nagyon jellemző az első világháborút követő polgári életérzésre, a társadalmi viszonyok ilyen komplikált szerkezetét nem varázsolja elénk ez a kisregény.

Sőt, a nagy rohanásban még a jellemrajzokkal is adós marad az írónő. Csak Sári, a regény egyetlen igazán élő alakja kivétel. Minden őerte és minden körülötte történik. Erőtől duzzadó hősnő, akinek alakja, lelke, mozdulata és érvelése mindig hiteles, és helyenként egészen magával ragadja az olvasót. A többi figurát, mint könnyen mozgatható bábót, de még az írónő tollát is ő mozgatja.

A spekulációktól, sibilástól és gyanús üzletektől sem visszariadó apát még magunk elé képzelhetjük, de az anya alakja már a messzeség ködébe vész; Ilus, a habrancis barátinő, a szépasszonyok, a társasági aranyifjak élettelen papírfigurák, még a nevüket is elfelejtjük. Ernő Sári nagy szerelme. De miért? Hogyan lehet egy ilyen kivételes egyéniség szerelme egy színtelen, alig létező egyetemistába, aki csak néhanapján rukkan haza Temesvárra?

Másként áll a helyzet Traian Ardeleannal, az új román vámfőnökkel, akiből Sári, a lényegében kettős erkölcsű úrilány, apja és sa-

ját önző céljainak eléréséhez szükséges eszközt szándékozik faragni. Egyébként már ennél a pontnál megmutatkozik a Börcsök Erzsébet későbbi műveiben kibontakozó irányzat: a kisebbségi sorsban élő magyarság és az uralkodó nemzet közötti barátság szelleme, akik között a hidat legreményesebben a fiatal szerelmesek építhetik ki. Ez szép vonás, emberi és társadalmi vonatkozásban egyaránt dicséretes törekvés.

Hanem éppen a túlforszírozott Ardelean megrajzolásában találjuk meg a kezdőkre jellemző fogyatékoságokat is. Ardelean, eredetileg élvhajhász vénlegény, akit azonban fokozatosan csodákra képes gáncs-talan lovaggá út a szerző.

Traian Ardelean egy majálisi játékon csodálatos véletlen folytán kerül kapcsolatba Sáival. A sebtében vásárolt és hihetetlen gyorsasággal tatarozott és berendezett nagy úriház egyik üres lakását éppen ő veszi bérbe. Egy mulatság után a pityókás hősnő úgy gondolja, hogy szerelmének gépkocsijába száll be, de a volán mellett a román vámfőnök ül... Egyszóval a deus ex machina bevált eszközével mindig és mindenütt megjelenik.

Es miután az Ernőbe szerelmes Sári maga is kiesik az elképzelt hintóból — utolsó szalmaszálként, öngyilkosságot helyett Ardeleannal keres menedéket.

A fiatal Börcsök Erzsébet, aki megbirkózott a történettel, de adós maradt a jellemrajzokkal, helyenként egyszerű stílusérzéről tesz tanúságot, és ennek segítségével megteremti az igazi légkört.

Sári és Ardelean egyik kávéházi találkozását így írja le: »Keresték, óhajtották az egyedüllétet, ezt a bizalmas magukra maradt, s most, óvatosan titkolt belső kíváncsisággal tekintettek egymásra. Ez a nagy lélekbenzés kötötte le nyelvüket, és benitotta meg az első, közömbös szavakat. Így néz egymásra a virág és a pillangó. Így kutat a tudós szeme a csillagokba, így merednek egymásra a fenevadak az őserdőben, és így néz egymásra két ember, ha valamiképpen érdeklí egymást«.

De vannak részletek, ahol képes a rohanó tempót kiváló mód-szerekkel megokolttá tenni. Ilyen

jelenet a Bega vizén megrendezett úszóverseny, ahol nem is az úzás, hanem a két látszólagos ellenfél, a dacos Sári és a szerelembe zuhant, fiatalságát bizonyító férfi, Ardele-an közötti párviadal, az életre-halálra menő küzdelem a lényeg. Ez a részlet teljesen magával ragadja az olvasót és feledtetni az írás előbbi gyengeségeit.

Sajnos, az utolsó oldalakon megbosszulja magát az elnagyolt-ság, a sietség, Sári, miután odahaza családjával együtt teljesen letörrik, Bécsbe utazik, hogy Ernőnél találjon védelmet. De Ernőt, szerelmét más leány karján pillantja meg az utcán.

Aztán a fiú lakásán egy melodramatikus párbeszéd következik: »Sári vissza akart indulni, de a fiú

megragadta a kezét. — Ne menjél, Sári. Sajnálom, hogy így történt... De ismerem mostani helyzetedet, ne menj így el. Talán segíthetek rajtad, talán álláshoz juttathatlak. — Nem, nem Ernő, mi nem ismerjük egymást többé. Csak a szerelem kötött össze bennünket eddig, az pedig nincs meg többé.«

Mégis jó, hogy előkerült és kiadóra talált Börcsök Erzsébet e fiatalkori műve. Megjelentetésével a Forum teljesebbé tette a már-már feledésbe merülő írók alkotói arculét. Még akkor is, ha e kötet csak 1971-ben, halálának évében került az olvasó kezébe.

A kisformátumú, ízléses kivitelű könyvet Kapitány László korhű, nagyon jól megoldott borítólapja teszi vonzóbbá.

GAIDOS TIBOR

VERS VAGY EGYÉB?

BRASNYÓ ISTVÁN: Könyvúatlétika.
Forum, Újvidék, 1971.

Lépést tartani az irodalom, s ezen belül napjaink költészetének fejlődésével aligha lehet. Képletesen szólva, a betű, a leírt gondolat, akár mint valami atomkorszaki özönvíz, erőszakosan és föltartóztathatatlanul elárasztotta a világot. A mi világunkat is. Még a magukat legelhivatottabb Argusoknak képzelt bírálók sem képesek befogni mindent a látószögbe. Nem is tehetik. Az értékek közé igen gyakran ékelődnek kétes értékű ötvözetek, valahogy úgy, mint az érc közé salak. Olvasztókohóink messze járnak még attól a hőfoktól, hogy fizikailag és vegyileg tökéletesen kiválasszuk az elkeveredésükben igen tarka színképet valló vegyületeket.

Brasnyó István legújabb verses-könyvét forgatva semmiképpen sem

lehetünk elfogultak. A főttebb változott gondolatok foglalkoztatnak egyre olvasgatva a kerek tucat verset. Brasnyó már régóta nem számít kezdő költőnek, élő, jelen irodalmunkban, hiszen verseivel eléggé gyakran találkozunk lapjainkban, folyóiratainkban. Mostani kötetét — sorrendben a harmadikat — mégis fönntartással kell fogadnunk. Nemcsak azért, mert a fülszöveg értelmében. »...Verse hosszúra nyúlik, akár a késő délutáni árnyak, epikus elemek szövik át- meg át, s a költő a »kivülálló« mesélő szerepében, korokon felülemelkedve, hol megmosolygón, ironikusan, hol pedig lassú tempójú tűnődés formájában holtakra és elevenekre emlékezik — teljes nyelvi apparátussal.«